
ДІДКОВСЬКА-БІДЮК М.В.,
ад'юнкт, кафедра юридичної
психології Національної академії
внутрішніх справ,
старший психолог
Святошинського управління
поліції Головного управління
Національної поліції України
в місті Києві,
м. Київ, Україна

СТАНОВЛЕННЯ ПРОФАЙЛІНГУ В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ

У статті розглянута історія впровадження новітніх психологічних технологій, зокрема профайлінгу, в діяльність правоохоронних органів України. Висвітлені основні складові психологічного портрету. Звернуто увагу на особливості використання психологічних портретів в Україні. Розкриті основні принципи та методи, що використовуються під час складання психологічного портрету. Автор наголошує на необхідності подальшого впровадження та розвитку профайлінгу в діяльності Національної поліції.

Ключові слова: профайлінг, психологічний профіль, психологічний портрет, принципи, методи, складові психологічного портрету, об'єктивність, серійні злочини.

В статье рассмотрена история внедрения новейших психологических технологий, в частности профайлинга, в деятельность правоохранительных органов Украины. Отображены основные составляющие психологического портрета. Обращено внимание на особенности использования психологических портретов в Украине. Раскрыты основные принципы и методы, которые используются во время составления психологического портрета. Автор подчеркивает необходимость дальнейшего внедрения и развития профайлинга в деятельности Национальной полиции.

Ключевые слова: профайлинг, психологический профиль, психологический портрет, принципы, методы, составляющие

© ДІДКОВСЬКА-БІДЮК М.В., 2017

психологического портрета, объективность, серийные преступления.

The article is about history of the use of the latest psychological technologies in law enforcement authorities of Ukraine. The author focuses on principles and methods of psychological portrait. The article provides information about main components of the psychological portrait. The author dwells on the features of the use of psychological portraits in Ukraine. To summarize author stresses on the necessity of further development of profiling in the activity of National police.

Key words: *profiling, psychological profile, psychological portrait, principles, methods, components of the psychological portrait, objectivity, serial crimes.*

Вступ. З кожним роком знання психології стають дедалі необхіднішими у різних сферах людської діяльності. Не винятком є розслідування злочинів. Фахівці все більше розуміють важливість урахування психологічних факторів під час пошуку злочинців та необхідність залучення психологів до розслідувань.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За часів Радянського Союзу психологічні аспекти злочинів протягом тривалого часу ігнорувались. Пошукові портрети складались зазвичай тими, хто мав великий досвід у розслідуванні злочинів різного типу, та спиралися на суб'єктивні уявлення таких спеціалістів. Вивчення серійних злочинів психологами та криміналістами розпочалося у 70-х роках минулого століття після того, як було доведено, що десяток вбивств на трасі між Вітебськом і Полоцьком скоїла одна особа.

До пострадянських та вітчизняних дослідників, які так чи інакше торкалися проблеми особистості у юридичній психології належать Ю.М. Антонян, О.І. Анфіногенов, О.М. Бандурка,

А.С. Баронін, В.І. Барко, О.І. Діденко, А.В. Іщенко, В.П. Казміренко, Л.І. Казміренко, М.В. Костицький, В.С. Кузьмічов Є.Д. Лук'янчиков, С.Д. Максименко, В.С. Медведєв, В.О. Образцов, В.В. Рибалка, В.М. Синьов, В.О. Татенко, Ю.В. Чуфаровський, С.І. Яковенко та ін.

До новітніх технологій, які є дієвими під час розслідування злочинів та пошуку злочинців, належить профайлінг. Профайлінг - це сукупність психологічних методів та методик оцінки та прогнозування поведінки людини на основі аналізу найбільш інформативних ознак, характеристик зовнішності, вербальної та невербальної поведінки.

Формулювання цілей роботи. Метою даного дослідження є характеристика сутності профайлінгу та перспектив його використання в діяльності Національної поліції.

Результати дослідження. В Україні впровадження психологічних методів у діяльність правоохоронних органів розпочалось у 1997 році, коли в ОВС була створена психологічна служба. Це у свою чергу започаткува-

ло створення психологічних портретів. Цього ж року перші психологічні портрети були складені фахівцями Хмельницької та Луганської областей. Протягом 1999 року було розроблено 27 психологічних портретів фахівцями з Донецької, Херсонської, Львівської областей [3, с.5].

Першим серед вітчизняних науковців визначення «психологічного портрету» сформулював О.М. Столяренко: «В юридичній психології під психологічним портретом слід розуміти складний, систематизований, вибірковий і в той же час достатньо повний для вирішення службових завдань інформаційний комплекс про психологію особистості та груп, які представляють інтерес для вирішення завдань службової діяльності. На відміну від об'єктивно існуючої психології особи і груп психологічний портрет є її відображенням в свідомості працівника правоохоронних органів, її мисленою моделлю, тобто психічним новоутворенням» [9].

Більшість зарубіжних вчених ототожнюють поняття психологічного портрету та профілю, проте, деякі українські науковці їх розмежовують. Так, на думку Ірхіна Ю.Б., психологічний профіль особи являє собою перелік індивідуально-психологічних якостей, рис і властивостей, що обумовлюють характерні риси особистості та відповідні їм поведінкові форми. Він є складовою частиною психологічного портрету. Науковець стверджує, що на практиці психологічний портрет майже ніколи не застосовується як окремий вид дослідження. Він зазвичай складається на основі існуючого на момент дослідження кримінологічного портрету з елементами психологічного профілю особи, яка становить оперативний інтерес. Підґрунтям психологічного профілю в

свою чергу є отримання первинної інформації. За умов наявної можливості отримання об'єктивних даних психологічної діагностики значимість психологічного профілю зростає. На жаль, під час розслідування злочинів рідко є можливість отримати дані об'єктивних психодіагностичних обстежень, тому оперативному складу правоохоронних органів зазвичай доводиться користуватися даними фізіогноміки, антропометрії, морфології та аудіовізуальної психодіагностики особи ймовірного злочинця, а також результатами суб'єктивної оцінки його поведінкових проявів.

Фахівці рекомендують, за наявності, до психологічного портрету включати такі дані:

1. Загальні дані – місце народження, національність, освіта, спеціальність, місце та характер роботи, посада, сімейний стан, місце проживання та прописки, політичні погляди.
2. Зовнішні ознаки – особливості будови обличчя, зріст, вага, будова тіла одяг, манери, голос тощо.
3. Життєвий шлях – інформація про батьків (місце проживання, освіта, професія, захоплення, спосіб життя тощо), про дитинство (яка за рахунком дитина, стосунки у сім'ї, життєві події, дитячі захоплення), про школу (спеціалізація, улюблені предмети, стосунки з однокласниками та з учителями, ставлення до навчання, успіхи, дисциплінованість тощо), про інші учбові заклади (мотиви вступу, отримані знання, вміння навички, характерні події за час навчання), про трудову діяльність та службу в армії (характер праці та служби, ставлення до своєї діяльності, стосунки з колективом, задоволеність, вплив трудової діяльності на особистість), про

- сімейний стан (наявність дітей, з ким проживає на даний час).
4. Життєві сфери – сім'я (стосунки між подружжям, ставлення до дітей та батьків тощо), професія та спеціальність (мотиви вибору професії та роботи, просування по службі, соціальний статус, задоволеність), політична та громадська активність (активний-неактивний, скільки часу витрачає на громадську діяльність тощо), проведення вільного часу (спорт, кіно, театри, азартні ігри, спілкування з друзями, інші хобі), матеріальні умови життя (особливості помешкання, бюджет сім'ї тощо), здоров'я (загальний стан, ставлення до свого здоров'я, наявність хвороб).
 5. Особливості поведінки – який переважає настрій, реакція на труднощі, особливості проявів емоцій та почуттів, прояви волі, поведінка у складних ситуаціях, поведінка у стані сп'яніння, моральна поведінка.
 6. Темперамент та характер – комунікабельність, емоційність, ставлення до людей, до праці, до речей, до самого себе, риси характеру, що домінують.
 7. Мотивація поведінки – домінуючі потреби, цінності, установки (соціальні, особистісні, матеріальні, політичні, світоглядні), інтереси, ідеали.
 8. Соціальна адаптація – соціальне оточення (стосунки з друзями, ступінь визнання серед оточення), сприйняття соціальної ситуації, самооцінка.
 9. Здібності – загальні (мовленнєві, оперування цифрами, особливості запам'ятовування, багатство уяви, повнота узагальнень тощо), спеціальні (організаторські, педагогічні, маніпулятивні тощо) [10].

Детально складений психологічний портрет дозволяє звузити коло підозрюваних, що в свою чергу допоможе під час розслідування злочину.

Зібрана інформація узагальнюється та аналізується. У своїй сукупності ці дані являють собою психологічний портрет об'єкту оперативної уваги. Це в свою чергу дозволяє продуктивніше проводити оперативно-розшукові заходи, встановлювати чи звужувати коло підозрюваних. Ґрунтуючись на психологічному портреті, побудованому на основі кримінологічного портрету та психологічного профілю ймовірного злочинця, ми маємо змогу розробити алгоритми здійснення попередньої перевірки та ведення опитування чи допиту конкретної особи, а також стверджувати, чи могла дана особа вчинити саме цей вид злочину.

Під час складання психологічних портретів та профілів необхідним є дотримання таких психологічних принципів:

Науковість – полягає у дотриманні науково-обґрунтованих валідних методів при складанні психологічного портрета а також у врахуванні емпіричної корисності теоретичних підходів, концепцій, ідей, тощо.

Об'єктивність – полягає у тому, що кожен протиправний вчинок слід розглядати через призму мотиву дії правопорушника.

Всебічність – полягає у різносторонньому аналізі вчиненого злочину (аналіз злочину, аналіз особистості злочинця, аналіз особистості жертви), співставлення результатів аналізу та урахування усіх виявлених факторів під час слідчих дій.

Конкретність – полягає у врахуванні індивідуальних особливостей як самого злочинця, так і правопорушення в цілому.

Комплексність – полягає у ви-

користанні різноманітних психологічних методів для взаємоперевірки отриманих психологічних даних та забезпечення достовірності отриманих результатів (бесіди, спостереження, аналіз продуктів діяльності, узагальнення незалежних характеристик, експеримент, аналіз документів, анкетне опитування судово-криміналістичні та психолого-психіатричні експертизи тощо).

Професійна компетентність – полягає у залученні спеціально підготовлених фахівців у цій галузі знань для проведення оперативно-слідчих дій [5].

28 липня 2004 року Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 842 «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України» було створено Центр практичної психології при головних управліннях МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управліннях МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті затверджено Положення про службу психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України, що регламентує діяльність Центру. У п. 2.2 Положення перелічуються функції Центру практичної психології, а саме п. 2.2.21 визначає, що одними з його функцій є складання психологічних портретів підозрюваних у вчиненні злочинів, зниклих осіб та ймовірних злочинців, створення психологічних моделей організованих злочинних угруповань, психологічне відтворення подій та обставин злочинів [6].

В Україні психологами правоохоронних органів психологічні портрети частіше складалися під час розслідування умисних вбивств (ст. 115 КК

України), нанесення тяжких тілесних ушкоджень (ст. 121 КК України), розбійних нападів (ст. 187 КК України), грабежів (ст. 186 КК України), крадіжок (ст. 185 КК України), вимагань (ст. 189 КК України), зґвалтувань (ст. 152 КК України) тощо. Інформація, вказана у психологічних портретах, на 80 % співпадала з реальними особливостями злочинця [2]. Але, на жаль, інформація, викладена у психологічному портреті, не є доказом в суді, а лише орієнтиром, згідно з яким можуть висуватись певні оперативні розшукові та слідчі версії. Доказове значення можуть мати лише результати судово-психологічної експертизи [8].

В українському законодавстві відсутнє поняття «серійних злочинів», тому злочини, які у літературі підпадають під цю категорію, кваліфікуються за: п. 1 ч. 2 ст.115 КК (умисне вбивство двох або більше осіб), ч. 2 ст.152 КК (зґвалтування, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 153-155 Кримінального Кодексу), ч. 2 ст. 153 КК (насиленницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене повторно або групою осіб, або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 152 або 154 Кримінального Кодексу, а також вчинене щодо неповнолітньої чи неповнолітнього), ст. 155 КК (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості) ч. 2 ст. 186 КК (грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або вчинений повторно, або за попередньою змовою групою осіб) ч. 2 ст.187 КК (розбій, вчинений за попередньою змовою групою осіб, або особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм) [4].

Об'єктивність висновків про особистість злочинця у психологічному портреті забезпечується такою низкою загальних правил аналізу матеріалів кримінального провадження:

1. Відмова від передчасних узагальнень і висновків.

2. Варіативність припущень.

3. Багаторазовість спостережень (повторюваність) проявів особливостей особистості в інших обставинах і діях «... одна і та ж форма поведінки є, з одного боку, реалізацією багатьох індивідуально-особистісних тенденцій та особливостей, з іншого – має різні об'єктивні відображення-сліди. Тому зробити висновок про ту чи іншу особливість особистості передбачуваного злочинця можна лише на основі аналізу багатьох форм його поведінки, відображених у різних криміналістичних елементах злочину» [7].

4. Контроль за допомогою інших методів дослідження.

5. Виявлення суперечностей у логіці дій злочинця, обставинах події, шукаючи їм пояснення, враховуючи можливість інсценування.

6. Системність – об'єднання окремих об'єктів дослідження у системи так, щоб жоден з об'єктів не залишився поза увагою [7].

Важливу роль у складанні психологічного портрету відіграють покази свідків. Для їх отримання найчастіше використовується метод бесіди. Бесіда – відносно неформальна непередбачувана комунікативна взаємодія, яка є послідовним обміном інформації між двома та більше людьми [1]. Необхідною умовою проведення бесід зі свідками є встановлення з ними психологічного контакту. Під час проведення бесід необхідно врахувати їх соціальні та психологічні особливості, адже ці характеристики впливають на об'єктивність та достовірність показів.

Спілкування зі свідками відбувається на основі знань про особливості формування свідчень різних людей на стадії сприйняття просторово-часових відносин, зовнішності особи та її дій, про особливості запам'ятовування свідками обставин події, особливості відтворення свідчень тощо. Завданням психолога є аналіз та систематизація одержаної інформації та встановлення взаємозв'язків між фактами та подією.

Якщо потерпілий залишився живим, бесіда з ним є неабиякою допомогою при складанні психологічного портрету, адже є можливість уточнити найдрібніші деталі, що стосуються злочину (зовнішність злочинця, емоційні прояви, поведінка тощо). Проводячи бесіду з потерпілим необхідно враховувати психологічні особливості його особистості, емоційний стан, психологічну готовність до обговорення події злочину.

У деяких випадках психологічний портрет злочинця складається після його затримання. Для цього використовують наступні методи:

- *Узагальнення незалежних характеристик* – збирання відомостей про особливості поведінки злочинця шляхом опитування людей, які його знають, збирання характеристик з місця навчання, роботи та узагальнення зібраної інформації для визначення стійко повторюваних у різних джерелах рис особистості злочинця.
- *Біографічний метод* – послідовне вивчення та аналіз фактів життя людини з метою визначення мотивації її поведінки, а також інших притаманних їй рис.
- *Психодіагностичний метод* – застосування різних психодіагностичних методик для вивчення особистості злочинця (Тест Кеттелла, опитувальник К. Леон-

гарда, УСК, тест Люшера, Неіс-
нуюча тварина тощо).

Висновки. Отже, використання психологічних методів є невід'ємною складовою діяльності правоохоронних органів. Хоча профайлінг лише починає впроваджуватись в діяльність На-

ціональної поліції, його використання значно полегшує процес розслідування злочинів. Подальший розвиток та впровадження профайлінгових технологій здійснюватиме неабияку допомогу працівникам правоохоронних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Большой психологический словарь – 4-е изд., расширенное / Сост. и общ. ред. Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. – М.: АСТ: МОСКВА; СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2009. – 811, [5] с. С 64.
2. Діденко О. І. Психологічний портрет особи: досвід та проблеми / О. І. Діденко // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2004. – № 2(7) – С. 23-28. С. 26).
3. Діденко О.І. Теоретичні та методичні засади складання психологічного портрета особи, яка становить оперативно-службовий інтерес: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук (19.00.06) / КНУВС. – К.: 2007, – 210с., С.5.
4. Кримінальний кодекс України. Від 2 квітня 2001 року: Офіційне видання. – К.: А.С.К., 2002. – 223с.
5. Методичні рекомендації, альбом схем, таблиць на допомогу практичним психологам органів і підрозділів внутрішніх справ щодо складання психологічного портрета злочинця. // Упоряд. Ю. Майди́ков, В. Сулицький, О. Комаров, О. Діденко – К.: ЦПП ДРП МВС України, 2005. – 112 с.
6. Наказ МВС України від 28.07.2004 № 842 „Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України”.
7. Самовичев Е. Г. Некоторые прикладные вопросы анализа серийных преступлений / Е. Г. Самовичев // Сб. научных трудов ВНИИ МВД России. – М., 1993. – С. 15.
8. Старушкевич А. Криміналістичне профілювання: наукове обґрунтування та проблеми використання у розслідуванні злочинів / А. Старушкевич // Право України. -2004. - № 8 - С. 64-68.
9. Столяренко А.М. Прикладная юридическая психология: Учеб. Пособие для вузов / Под ред. проф. А.М. Столяренко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 639с.
10. Чуфаровский Ю.В. Юридическая психология. Учебное пособие. - М.: Право и Закон, 1997. – 320 с. – с. 63-64.

TRANSLITERATION OF REFERENCES:

1. Bol'shoj psihologicheskij slovar' [Great psychological dictionary] – 4-e izd., rasshirennoe / Sost. i obshh. red. B.G. Meshherjakov, V.P. Zinchenko. – М.: АСТ: МОСКВА; СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2009. – 811, [5] с. С 64.
2. Didenko O. I. Psihologichnij portret osobi: dosvid ta problemi [Psychological

- portrait of a person: experience and problems] / O. I. Didenko // *Teoretichni i prikladni problemi psihologii*. – 2004. – № 2(7) – S. 23-28. S. 26).
3. Didenko O.I. *Teoretichni ta metodichni zasady skladannja psihologichnogo portreta osobi, jaka stanovit' operativno-sluzhbovij interes* [Theoretical and methodical principles of making a psychological portrait of a person who is operative-service interest]: *Disertacija na здобuttja naukovoogo stupenja kandidata psihologichnih nauk* (19.00.06) / KNUVS. – K.: 2007, – 210s., S.5.
 4. *Kriminal'nij kodeks Ukrajini* [The Criminal Code of Ukraine]. Vid 2 kvitnja 2001 roku: *Oficijne vidannja*. – K.: A.S.K., 2002. – 223s.
 5. *Metodichni rekomendaciji, al'bom shem, tablic' na dopomogu praktichnim psihologam organiv i pidrozdiliv vnutrishnih sprav shhodo skladannja psihologichnogo portreta zlochincja* [Methodical recommendations, an album of schemes, tables for practical psychologists of organs and divisions of internal affairs for making a psychological portrait of the criminal] // *Uporjad. Ju. Majdikov, V. Sulic'kij, O. Komarov, O. Didenko* – K.: CPP DRP MVS Ukrajini, 2005. – 112 s.
 6. *Nakaz MVS Ukrajini vid 28.07.2004 № 842 „Pro podal'shij rozvitok sluzhbi psihologichnogo zabezpechennja operativno-sluzhbovoi dijal'nosti organiv vnutrishnih sprav Ukraïni”* [“About the further development of the service of psychological support of operational and service activities of the bodies of internal affairs of Ukraine”].
 7. Samovichev E. G. *Nekotorye prikladnye voprosy analiza serijnyh prestuplenij* [Some applied questions of analysis of serial crimes] / E. G. Samovichev // *Sb. nauchnyh trudov VNII MVD Rossii*. – M., 1993. – S. 15.
 8. *Starushkevich A. Kriminalistichne profiljuvannja: naukovе obgruntuvannja ta problemi vikoristannja u rozsliduvanni zlochiniv* [Forensic profiling: scientific justification and use problems in crime investigation] / A. Starushkevich // *Pravo Ukrajini*. -2004. - № 8 - S. 64-68.
 9. *Stoljarenko A.M. Prikladnaja juridicheskaja psihologija* [Applied legal psychology]. *Ucheb. Posobie dlja vuzov / Pod red. prof. A.M. Stoljarenko*. – M.: JuNITI-DANA, 2001. – 639s.
 10. *Chufarovskij Ju.V. Juridicheskaja psihologija. Uchebnoe posobie* [Legal psychology]. – M.: *Pravo i Zakon*, 1997. – 320 s. – s. 63-64.

Didkovska-Bidiuk Mariia

Adjunct, Department of Legal Psychology of the National Academy of Internal Affairs, Senior Psychologist at the Svyatoshin Police Department of the Main department of the National Police of Ukraine in Kyiv, Kyiv, Ukraine
E-mail: di-2@meta.ua

PROFILEING IN UKRAINE: SATISFACTION AND PERSPECTIVES OF USE